

Модели и практики на българските държавни институции

ADMB 406

доц. д-р Наталия Христова

**КАК СЕ РАЗВИВА БЪЛГАРСКАТА
ДЪРЖАВНА АДМИНИСТРАЦИЯ ДО
НАЧАЛОТО НА ХХ ВЕК, И КОЕ В НЕЯ
ПРЕДИЗВИКВА НЕПРИЯЗНЕНОТО
ОТНОШЕНИЕ НА ЕЛИН ПЕЛИН КЪМ
ОБРАЗА НА СЪДИЯ-ИЗПЪЛНИТЕЛЯ В
РАЗКАЗА "АНДРЕШКО"?**

Автор: Христиан Юриев Даскалов

Фак. номер: 44967

Как се развива българската държавна администрация до началото на XX век, и кое в нея предизвиква неприязненото отношение на Елин Пелин към образа на съдия-изпълнителя в разказа "Андрешко"?

С полагането на основите на новата българска държава и с преодоляването на вътрешните и външните затруднения от различно естество се заема **Временното руско управление (ВРУ)**. Необходимостта от неговото въвеждане е продиктувана преди всичко от необходимостта да се изгради държавническо съзнание у населението. Временното руско управление протича в три етапа. **Първият етап** е свързан със създаването на така наречената "Канцелария за гражданско управление на освободените отвъд Дунав земи". Канцеларията има за цел да събира сведения за състоянието на българския народ във всички сфери на неговия стопански, културен и обществен живот. Със започването на военните действия настъпва **вторият етап** на Временното руско управление – военновременният, през който като приоритетни задачи се очертават уреждането на движението на руската армия и снабдяването ѝ с храна и боеприпаси.

На 4 юли 1877 г. в първия освободен български град – Свищов е създадена и първата губерния, за кратко време се изграждат новите административни единици. До 3 март 1878 г. гражданското управление е въведено в 8 губернии и 56 окръга. Губернаторите се назначават измежду руските офицери. Друг тласък за разширяването на българското присъствие във формиращата се гражданска администрация идва от създадените изборни съвети за местно самоуправление и съдебни съвети. В тях участвали представители на всички обществени слоеве и вероизповедания. Те се превръщат в школа за българско гражданско самоуправление.

С края на войната започва **мировременният етап** на временното руско управление. Една основните задачи през този период е подготовката на професионално българско чиновничество, което да замени руските представители в управлението на страната. Започва ускореното изграждане на младата българска армия и полицията, на централни и местни органи на управление, на съдебните, финансовите и на нови пощенски ведомства. ВРУ полага грижи за възстановяване и организиране на здравеопазването и учебното дело. Близо 2000 българи са назначени като чиновници в гражданските ведомства. Изработени са и временни съдебни правила, съобразени с местните условия. В ограничени размери се въвежда изборното начало. На първо време съдиите се ръководят от местното обичайно право и от старите турски закони.

Обновление и разширение на местното самоуправление, укрепване на утвърждаване на централните управленчески служби характеризират третия етап от ВРУ. Руските и българските администратори реформират данъчната система и създават първите организационни предпоставки за развитието на външната търговия. На 23 май 1878 г се основава Българската народна банка. Така благодарение на усилията, положени от Временното руско управление, се създават необходимите учреждения за нормалното функциониране на държавата. Деветмесечният му престой дава възможност на българите, ангажирани в тях, да придобият административен и управленски опит. Създаденото от тях превръща Княжеството в практически независима държава,

Как се развива българската държавна администрация до началото на XX век, и кое в нея предизвиква неприязненото отношение на Елин Пелин към образа на съдия-изпълнителя в разказа "Андрешко"?

въпреки официалния му статут на "васално и трибутарно". Уви, политическите предизвикателства и специфики на новата българска държава отнемат приоритетността на държавната администрация и изграждането на устойчивост и капацитет в структурите ѝ, което създава негативен облик на българското чиновническо съсловие, далеч отвъд литературните творби на Елин Пелин.

България посреща своето освобождение след почти петвековно прекъсване на нейната държавна традиция и държавнически елит. Липсата на традиции в държавното изграждане, освен опита, получен от Временното руско управление, на собствени национални институции (като се изключи Българската Екзархия¹), съчетана с необходимостта от бърза модернизация на българското общество, налагат възприемането на чужди модели и тяхното прилагане на българска почва, което също допринася до неизбежни деформации, свързани с българската народопсихология и нрави.

Парламентаризмът и конституционализмът, които са резултат от естествената еволюция на европейските общества, в България се прилагат като готови образци, които трябва да се приспособяват към едно изостанало, патриархално, аграрно общество, живеещо с възрожденските идеали за социална справедливост – нещо, което намира своето конфликтно изражение в разказа «Андрешко» и авторовата позиция по въпроса. „Всяка нова социална наредба трябва да бъде последица на едно сдружение и съчетание между следните две сили: от една страна, една нова идея, която се стреми да реализира себе си, и от друга страна, съществуващия у народните маси психически елемент. Не подири ли подобно сдружение, новата идея ще си остане суха абстракция.”, пише в „Политически и философско-религиозни размишления” Стоян Михайловски.

В политическия живот на българското следосвобожденско общество доминират две основни партии – либералите и консерваторите, които се явяват наследници на т.нар. “млади” и “стари” от възрожденските борби за освобождение. Техният сблъсък по време на обсъжданията на Търновската конституция всъщност е сблъсък на два противоположни възгледа за държавно-политическото устройство. Докато консерваторите се обявяват за големи правомощия на монарха, за двукамарен парламент и за ограничения в изборителното право, като се мотивират с липсата на управленчески опит в българското общество, то либералите настояват за максимален достъп на народа до управлението.

¹ Осъществяването на идеята за национално освобождение минава през два основни етапа – мирен /борба за самостоятелна просвета и църква/ и въоръжен /подготовка за национална революция/. И през двата етапа борбата за национално утвърждаване и освобождение стимулира зараждането на българско обществено самоуправление, чиито институти постепенно си разграничават от официалната османска администрация. Просветното движение създава училищните настоятелства, чиято дейност често надхвърля тесните образователни рамки. Национално-църковното движение създава първия общобългарски представителен орган, който обединява усилията на цялата нация. Движението достига окончателната си цел с изграждането на независимата Българска екзархия – първата официално призната българска национална институция в Османската империя.

Как се развива българската държавна администрация до началото на XX век, и кое в нея предизвиква неприязненото отношение на Елин Пелин към образа на съдия-изпълнителя в разказа "Андрешко"?

Основните рамки на държавния и политически живот на страната дава Търновската конституция, която е една от най-модерните за времето си конституции в Европа. Тя регламентира българското княжество като конституционна монархия с еднокамарен парламент и изпълнителна власт (Министерски съвет), отговорна както пред монарха, така и пред парламента. Липсата на опит в конституционализма, обаче, съсредоточава изключителни правомощия на монарха както в законодателната, така и в изпълнителната власт, при което, без дори да нарушава конституцията, той съсредоточава изключителна власт в ръцете си. В рамките на едно изостанало общество, каквото е българското следосвобожденско общество, това създава благоприятни условия за възникване на княжески авторитарни режими, които във всички случаи развъртават начините за функциониране и управление на администрацията, бидейки в разрез със задължителните принципи за прозрачност, ефективност, равнопоставеност при обслужването на обществения интерес, а не политическия такъв на съществуващото тоталитарно статукво.

Неразрешеният национален въпрос също се оказва фактор от изключително значение за политико-административния живот в страната, докато икономическото развитие оказва доста опосредствано влияние. Именно националният въпрос, в който водеща роля играят Великите сили, и неговото влияние върху политическия живот на страната принуждава българските партии да приемат външнополитическата ориентация като своя основна характеристика, което изпълва първите две следосвобожденски десетилетия с множество повратности в хода на националното развитие. Вместо да формират пробългарска позиция в съответната Велика сила, партиите, волно или не, се превръщат в проводници на чужди интереси, което от своя страна допринася за националното разединение и слабото обществено доверие в държавния сектор от страна на обикновения българин, апатия, нежелание за съпричастност към обществено-политическите процеси като «опорочени» такива.

Политическите саморазправи в държавното ръководство, използването на държавната администрация като средство за защита на частни партийни интереси, гоненията от политическия опонент, също допринасят за негативния имидж на публичния сектор, което вреди на развитието на българското общество. За пример, по време на режима на пълномощията се предприемат драстични мерки за разправа с всички защитници на конституцията. Това засенчва и отнема обществената тежест, която биха имали иначе успешните първи стъпки на новото правителство в този период като конструктивните нововъведения в различни сфери на управлението - преустройването по европейски образец на министерството на външните работи и вероизповеданията. Жандармерията преминава под контрола на военното министерство както в Австро-Унгария и Франция. Създава се комисия, която да разреши проблемите с турските имоти, въвеждат се модерни образователни програми и др.

Как се развива българската държавна администрация до началото на XX век, и кое в нея предизвиква неприязненото отношение на Елин Пелин към образа на съдия-изпълнителя в разказа "Андрешко"?

А що се отнася до държавната администрация, тя има за своя основна задача да подпомага държавното управление и способства за реализацията на неговите основни приоритети. Като функция на държавното управление, администрацията носи всичките му отличителни за тогавашната реалност характеристики – липса на опит, устойчивост и приемственост, елементи на недалновидност, породена от политическо над държавническо ориентиране на интересите, търсене на облик, често съпътстван с лутане из особеностите и превратностите, които предполагат взаимоотношенията ни с Русия.

Но за да разберем кое в държавната администрация и управление предизвиква неприятното отношение на Елин Пелин към образа на съдия-изпълнителя в разказа "Андрешко", трябва да разгледаме не само политическия, но и икономическия модел и неговите дефекти на функциониране до началото на XX в. в България. В икономически аспект, дори когато българското общество печели в името на националните си идеали, за чието преследване беше споменато, понякога губи - сръбско-българската война от 1885г., последвала Съединението, поглъща огромни парични средства, чието възстановяване става чрез увеличаване на данъците. Това разклаща още повече основите на дребната собственост и увеличава броя на пролетаризираните елементи в обществото, нещо, което също се отразява на разделението на прослойки в България и маргинализирането на българското селячество.

Режимът на Стамболов пък дава неограничен простор на процеса на първоначално натрупване на капитал и развитие на българската икономика посредством: протекционизъм, промишлено и гражданско строителство, стабилизиране на финансите чрез строга данъчна политика. При съществуващите методи на управление, чрез насилие и терор, набирането на средства за откриване на нови предприятия и за активизиране на новата икономика се съпровожда от невероятни по размери прояви на ограбване, изнудване на дребни собственици, чиито имоти преминават в ръцете на богатите слоеве, което също изостря социалните конфликти, за каквито е загатнато в разказа „Андрешко” и презрението на различните слоеве от българското общество помежду им.

Грабежите на държавни средства и спекулациите за сметка на държавата не престават и по време на Народняшкото управление (1894-1899г.). Изборите също не минават без фалшификации и репресии, а онзи който най-смело показва истинското лице на българската държавна система и я усмива чрез героите си – Алеко Константинов – е убит.

През декември 1894г. е гласуван Закон за съдене на незаконно забогателите чиновници, който цели да намали натрупаното обществено напрежение и недоволство спрямо администрацията и управленските среди, но типично за българската система, законът цели над и преди всичко – разнищване на сметки с предходните правителства. С този акт трябва да се ликвидират

Как се развива българската държавна администрация до началото на XX век, и кое в нея предизвиква неприязненото отношение на Елин Пелин към образа на съдия-изпълнителя в разказа "Андрешко"?

беззаконията на предишното правителство и главно на Стамболов и Петков, от които се изисква да представят документи за източниците на своето богатство.

Всички тези политически, икономически, национални и народопсихологични обстоятелства будят неодобрението и недоверието на българския селянин, та дори и на гражданина, в държавната администрация от зората на следосвобожденска България, очуждават го и го затварят в и без това остарелия и несъвместим с европейските тенденции за развитие патриархален свят, в който „гражданското общество” като участник в управлението и коректив и партньор на държавната администрация липсва, и карат народния трибун Елин Пелин да застане на страната на обикновения човек от литературните творби в прежеждията му с държавния чиновник.

След продължителен период на кризи и недемократично управление обаче, България успява да тръгне по пътя на бързото икономическо развитие и демократичен политически живот в края на XIX в., но разделението и взаимното недоверие между управлявани и елит, остава и до днес дълбоко закоренено в българската душевност. Още по-тревожното, недоверието на държавния служител в управленското тяло, остава разклатено и оказва твърде силен деморализиращ ефект. Без опит за туширане на този проблем, а с цел прикриването му през годините, та дори и в най-скорошната ни история, чиновници се уволняват единствено заради политическите им възгледи. Така държавните служители в бъдеще ще се оказват почти винаги симпатизанти на управляващата в момента партия, а ако случайно не са такива - просто ще бъдат уволнявани и подменяни, което действа деструктивно на държавническия апарат и неговия капацитет като средство в услуга на гражданите и руши устоите на демокрацията в България, колкото и крехки да са те.

I. Използвана литература:

1. История на България, Т. VII-VIII /1991/
2. Ел.Стателова, Ст. Грънчаров, История на България, Т.III, /1878-1944/, С., 1999
3. Българските държавни институции /1879-1986/, С., 1987
4. <http://www.slovo.bg/showwork.php?AuID=39&WorkID=648&Level=1>
5. <http://history.kabinata.com/index.htm>
6. http://valtcheva.com/index.php?option=com_content&task=view&id=36&Itemid=26